

mgr Agata Majewska  
*doktorantka Wydziału Teologicznego*  
*Uniwersytet Opolski*

## **Kultura tworzenia prawdziwej wspólnoty osób w rodzinie**

### **1. W obrębie kultury – wyjaśnienie znaczeń oraz krótkie wprowadzenie**

Kultura jest obszernym pojęciem o wielu definicjach, które obejmują różne dziedziny życia. O kulturze mówi się – w zależności od przyjętej koncepcji – m.in. w kontekście praktykowanych zwyczajów, rozwoju używanego języka, religii czy też w zakresie obowiązującego porządku prawnego, powstających dzieł sztuki lub innych efektów pracy człowieka. Współtworzą one tożsamość danego społeczeństwa i oddziałują na podejmowane działania, zachowanie, sposób myślenia (Skoczyński, 2004, s. 617). Kulturę można najogólniej wyjaśniać jako pewien specyficzny system współdziałania charakterystyczny dla grupy, społeczeństwa lub szerzej – narodu, cywilizacji, który odnosi się do bogatego zbioru praw, zwyczajów, wytworów i interakcji (Reber, 2005<sup>3</sup>, s. 349). Dla przedmiotu niniejszych rozważań istotne są głównie pojęcia takie jak kulturowy przekaz, socjalizacja i tzw. kultura życia.

Przekaz kulturowy oznacza „proces uczenia się, w którym przyszłym generacjom przekazywane są wartości standardy, normy” (Tamże, s. 350). Socjalizacja polega na nabywaniu i formowaniu od najmłodszych lat konkretnych umiejętności, zdobywaniu niezbędnej wiedzy, wchłanianiu ustalonego systemu wartości, co pozwala na funkcjonowanie w danym społeczeństwie (Tamże, s. 718-719). Literatura przedmiotu wskazuje, iż „idea, że dzieci są socjalizowane w ramach własnej kultury w procesie interakcji z innymi osobami, jest jednym z założeń teorii socjalizacji, choć mechanizmy tego wpływu są przedmiotem dyskusji” (Miluska, 2014, s. 375). Kolejne pojęcie oznaczające – znamienne dla nauki chrześcijańskiej – pewien „sposób myślenia, zespół przekonań i zachowań oraz struktur społecznych, który odznacza się szacunkiem i czcią dla życia” nazywany jest kulturą życia (Reroń, 2009<sup>2</sup>, s. 356). Powyżej przedstawione terminy wpisują się w niepowtarzalną rzeczywistość rodzinną i kształtują u jej członków odpowiednie postawy.

Franciszek Adamski podkreśla, że „udział człowieka w kulturze społeczeństwa oraz formy i zakres tego udziału określone są w szerszym zakresie stopniem konsumpcji kultury w rodzinie pochodzenia. Preferencje kulturowe środowiska rodzinnego w sposób mniej lub bardziej bogaty udostępniają człowiekowi świat wytworów duchowych i materialnych pokoleń” (1999, s. 72). Ponieważ rodzina jest tym szczególnym miejscem, które wprowadza człowieka w życie społeczne oraz gdzie przekazuje się pokoleniowe dziedzictwo kulturowe, wartości, normy i zasady, należy ukazać doniosłą rolę tego podstawowego środowiska transmisji i rozwoju kultury. Odnosić się będzie ona do wybranych fundamentów rodzinnego oddziaływania, jakości interakcji pomiędzy członkami rodziny, a także do siły przekazów i ich atrakcyjności (Tamże, s. 70-74).

Warto w tym miejscu tylko zaznaczyć, iż w naukowym dyskursie zwraca się uwagę na coraz częściej spotykaną sytuację braku ugruntowania czy osadzenia dzisiejszego człowieka w kulturze, co może być warunkowane różnorodnymi czynnikami (Skoczyński, 2004, s. 618). Więzi międzypokoleniowe w rodzinie określa się też dziś jako zdecydowanie słabsze, z czego wysuwane są pesymistyczne wnioski (Juroszek, 2013, s. 181-182). Najczęściej wskazuje się na dwa źródła oddziałujące w sposób znaczący na rodzinę – mianowicie na „pogarszające się warunki życia oraz postępującą laicyzację świadomości” (Dyczewski, 2003, s. 23). Współcześnie obserwowalne zmiany w wybranych obszarach życia dotyczą ważnej płaszczyzny, jaką są przyjmowane i uznawane wartości (oraz ich stałość). Występujące przemiany niejednokrotnie stawiają w nowym świetle dotychczasowo postrzegane tradycje rodzinne czy autorytety społeczne (Kopka, 2008, s. 62-63).

Niektórzy autorzy tłumaczą ten tzw. brak zakorzenienia współczesnymi tendencjami, które dążą do niszczenia trwałości struktury, którą jest rodzina. Wskazuje się na społeczne niedowierzanie instytucji rodziny i działanie zmierzające do dezintegracji rodzin, ich późniejszej rekonstrukcji, czyli budowy kolejnych wspólnot składających się z nowych członków, aż do ponownego rozpadu (Lévi-Strauss, 2005<sup>4</sup>, s. 350). Dlatego też równocześnie postuluje się konieczność odnowy życia rodzinnego, integracji członków rodziny, umocnienia duchowego oraz troski na płaszczyźnie kulturowej i moralnej (Drożdż, 2011, s. 60-63). Mając na względzie zachodzące przeobrażenia i pewne zjawiska społeczne, zasadnym wydaje się próba przedstawienia rodziny – naturalnego środowiska społecznego i wychowawczego – z perspektywy ważnych zadań w zakresie wybranych wymiarów kultury (Petryk, 2013, s. 89).

## 2. Kulturotwórcza rola wspólnoty rodzinnej

W rodzinie dokonuje się transmisja międzypokoleniowa norm, wzorców postępowania, kultywowanych tradycji, postaw, ról i ustalonego systemu wartości. Dzięki temu człowiek rozwija swoją tożsamość, kształtuje relacje rodzinne, modeluje przyszłe kontakty społeczne i buduje własną rodzinę z kolejnymi przekazami, zwyczajami, poglądami (Kołodziej, 2011, s. 30). W końcu każda rodzina posiada swój własny system komunikacji interpersonalnej, relacje emocjonalne, aktywność kulturową – „ma swoją historię, przechowuje pamiątki po przodkach, pielęgnuje więc genealogiczną, używa sobie tylko właściwych słów i zwrotów językowych, po swoim ocenia rzeczywistość społeczną” (Dyczewski, 2003, s. 38). Te i inne elementy życia rodziny tworzą jej charakterystyczną kulturę.

Leon Dyczewski opisuje kulturotwórczą rolę rodziny i przedstawia najważniejsze jego zdaniem różne formy i sposoby jej realizacji. Wśród nich mieści się: włączanie przez rodzinę młodszego pokolenia w kulturę ogólnospołeczną; tworzenie przestrzeni kształtowania własnych norm, zasad i systemu wartości poprzez właściwą sobie kulturę; udział w dziedzictwie kulturowym; refleksyjne uczestnictwo członków rodziny w kulturze poprzez pełnienie funkcji selektywno-regulacyjnej (tamże, s. 39-40). Jan Turowski wyjaśnia także, iż „kulturotwórcza rola rodziny polega na tym, że w toku realizacji tej wspólnotowości rodzina kształtuje, tworzy różne wzory, tryb, style, zwyczaje postępowania w wymienionych zakresach, a więc w zakresie zamieszkiwania, urządzenia domu czy mieszkania, jego wystroju, wyposażenia w zakresie

gospodarstwa domowego, a więc zwyczajów dotyczących przygotowania i spożywania posiłków, rodzajów potraw, zachowania się przy stole; w zakresie wzorów odpoczynku czy też w zakresie wzajemnego obcowania” (1998, s. 17-18).

W literaturze przedmiotu wskazuje się również na znaczenie tzw. rodzinnych sfer oddziaływania. Wśród nich wyróżnia się m.in. sferę społeczno-kulturową oraz sferę świadomościowo-moralną (do pozostałych płaszczyzn należą biologiczno-popędowa i psychiczno-uczuciowa). Pierwsza z wymienionych sfer podkreśla znaczenie jej filarów, do których zaliczyć można współpracę, postawę ofiarności czy okazywanie sobie wzajemnego szacunku. Dzięki nim człowiek – w zależności od rodzinnego przekazu oraz uznanych przez siebie wartości – uczy się postępowania w szerszym gronie społecznym. Natomiast druga z wymienionych sfer – świadomościowo-moralna – oznacza świat norm, zasad oraz systemu wartości. Sfera ta odpowiada za kształtowanie się właściwego dla danej osoby modelu zachowań moralnych. W związku z powyższymi rozważaniami można stwierdzić, iż rodzina staje się w pewnym sensie odzwierciedleniem społeczeństwa, w którym jest zanurzona, w którym żyje (Adamski, 1999, s. 71-74).

Współtworzenie kultury w znaczeniu rodzinnym oraz w społecznym wymiarze globalnym jest możliwe dzięki zaangażowaniu osób w zachowywanie przekazów tradycji rodzinnej, zachowywaniu dziedzictwa kulturowego szerzej rozumianej społeczności, jej pokoleniowej transmisji (Wichlacz, dostęp: 15.12.2015). Teresa Soldra-Gwiżdż podejmując zagadnienie społecznych ram zbiorowej pamięci rodziny podkreśla we wstępie, iż „społeczeństwa trwają dzięki pamięci przeszłości przekazywanej z pokolenia na pokolenie” (2013, s. 115). W tym sensie rodzina pełni szczególnie istotną rolę kulturotwórczą – pokolenia przechowują „przekazy o losach rodziny i ważnych wydarzeniach rodzinnych, jej członkach, genealogii i pokrewieństwie, zwyczajach i obyczajach, po drugie o wydarzeniach historycznych odzwierciedlających meandry «wielkiej historii» często związanych z losami rodziny” (Tamże, s. 122).

Koniecznym więc wydaje się podkreślenie wzajemnej relacji między środowiskiem rodzinnym a społeczeństwem, co z jednej strony przejawia się w tzw. instytucjonalnym charakterze, a z drugiej strony w osobowej naturze tego związku. Wpisujące się w wymieniane już wyznaczniki tworzenia kultury w rodzinie pewne wartości, wzorce, idee, owoce pracy przenikają również do życia społecznego. Rodzina natomiast dzięki swej funkcji selektywno-regulacyjnej przyjmuje i modyfikuje (lub odrzuca) treści będące rezultatem instytucjonalnych, społecznych kontaktów (Dyczewski, 2003, s. 10).

Rodzina stwarza jedyną w swoim rodzaju przestrzeń kulturalną, w której wzrastają jej członkowie. Wśród istotnych czynników wspierających budowanie kultury w rodzinie i jej transmisję pokoleniową mieszczą się m.in.: sprzyjający klimat wewnątrzrodzinny, prowadzenie wzajemnego dialogu, dbanie o trwałość więzi rodzinnych, aktywność i zaangażowanie członków rodziny we wspólne sprawy, utrzymywanie właściwych warunków materialno-bytowych, jakość czasu spędzanego razem, umiejętność celebrowania świąt, uroczystości rodzinnych. Rodzina poprzez szczególne wzajemne relacje, charakter więzi, własną historię czy doświadczenia, kształtuje tożsamość człowieka, tożsamość środowiska pochodzenia, świadomość pewnych wzorców oraz określa system wartości (Dyczewski, 2003, s. 41-47; Hurlo, 2010, s. 53-57). Członkowie rodziny tworzą taką „strukturę społeczną, która implikuje działalność,

twórczość, kształtuje prospołeczne postawy, celowościową orientację życiową, znajdowanie sensu swego życia” (Turowski, 1998, s. 11-12). W związku z tym wspólnota rodzinna skłania w odpowiedni sposób do podejmowania aktywności, „motywuje do działania, do tworzenia tego, co uogólniając, nazywa się kulturą” (Tamże, s. 13).

### 3. Kultura życia – kultura bycia razem i jej przestrzeń

Wspomniana na początku rozważań kultura życia, określana jest również mianem kultury miłości. W kontekście zagadnienia kulturotwórczej roli rodziny owo pojęcie odwołuje się do określenia „kultura bycia razem”. Wiąże się ono z osobowym i dialogowym charakterem wspólnoty rodzinnej. Papież Jan Paweł II zaznacza, że rodzina znajduje swój początek w miłości – we wzajemnym obdarowywaniu się jej członków, w bezinteresowności, w poświęceniu. Rodzina stanowi przede wszystkim miejsce przyjscia na świat i uczenia się bycia z innymi, życia w społeczeństwie (*List do Rodzjin*, n. 2-3).

W tzw. kulturę bycia razem w rodzinie wpisany jest też element sacrum. Rodzina oprócz zadania tworzenia wspólnoty osób (służby życiu), uczestniczy w rozwoju społeczeństwa oraz w – chrześcijańskim ujęciu podjętej problematyki – życiu Kościoła. Kościół towarzyszy rodzinie na drodze podejmowanych przez nią funkcji i realizacji wynikających z nich zadań. Rodzina określana jest mianem domowego Kościoła ze względu na obecny w niej kult religijny, tradycję, określone rytuały, pamięć o przodkach czy duchowy aspekt zawierania małżeństwa i zakładania rodziny (Hurlo, 2010, s. 40-41; *Familiaris consortio*).

Przyjmuje się założenie, że najwłaściwszym miejscem tworzenia wspólnoty osób, miejscem rozwoju kultury bycia razem jest dom rodzinny. Samo pojęcie „dom” jest szeroko definiowane w literaturze przedmiotu a jego wartość poddawana częstej refleksji naukowej. Dom rodzinny powszechnie kojarzony jest ze szczególną atmosferą, którą tworzą jej członkowie, z bezpieczeństwem, z ciepłem ogniska domowego, z miłością. Niektórzy są zdania, że w dzisiejszych czasach znaczenie pojęcia „dom rodzinny” nabiera innego kolorytu, zmienia się jego społeczne postrzeganie. Mimo wszystko, nadal pozostaje on w świadomości wielu osób symbolem jednej z najważniejszych wartości w życiu każdego człowieka (Olbrycht, 2012, s. 55-57).

Alojzy Drożdż zauważa, że „dom rodzinny” zawiera w sobie więcej odniesień niż tylko członkowie tej wspólnoty oraz miejsce zamieszkania. Dom rodzinny wykracza poza te ramy i obejmuje swym pojęciem również najbliższe otoczenie, relacje z innymi ludźmi, spotkania i uczestniczenie w ważnych wydarzeniach społecznych. Dom rodzinny przywołuje termin kultury ludzkiej, a więc tworzenie wspólnoty osób, uczenie się bycia razem, realizację założonych celów, podtrzymywanie tradycji, transmisję międzypokoleniowych przekazów (2012, s. 49-50). Samo już sformułowanie „podtrzymywanie tradycji” oznacza spuściznę rodzinnych – i nie tylko – narracji. W końcu wiążą się one z „wytworami materialnymi (różne przedmioty), czy tekstowymi (historie rodzinne, anegdoty, powiedzonka, piosenki), jak i sposobami życia” (Dryll, 2014, s. 79). Te natomiast odsyłają do „wzorów realizacji zadań codziennych związanych z funkcjonowaniem domu (zakupy, sprzątanie, posiłki, odrabianie lekcji z dziećmi, spędzanie wieczoru czy niedzieli) i niecodziennych (święta, momenty przelomowe, wypadki losowe)” (tamże, s. 79-

80). Z pewnością można stwierdzić, iż „istotą przekazu rodzinnej tradycji jest transmisja ustosunkowania wartościującego do tego wszystkiego, co stanowi wspólny świat życia ludzi” (tamże, s. 80).

W rodzinie człowiek się rodzi, zaspokaja niezbędne potrzeby, poznaje otaczającą go rzeczywistość, dojrzewa. Rodzina włącza swoich członków „w określony nurt społeczno-kulturowy, w którym sama uczestniczy” (Hurlo, 2010, s. 59). Aby zapewnić niezbędne warunki do prawidłowego rozwoju człowieka, ważna jest budowa tzw. ogniska domowego, stwarzanie sprzyjającej atmosfery przebywania ze sobą, duchowej przestrzeni wspólnego życia w domu rodzinnym. „Ta wzajemna odpowiedzialność za siebie rodzi potrzeby i obowiązek tworzenia warunków materialnych i duchowych dla rozwoju” kultury dnia codziennego, świątecznego, życia rodzinnego, co znajduje swe odbicie w społeczeństwie (Turowski, 1998, s. 13).

Człowiek jako istota rodzinna, społeczna oddziałuje na otaczającą go rzeczywistość, kształtuje życie rodzinno-społeczne, nadaje mu barwy i realizuje się dzięki umiejętności bycia z innymi. Będąc zanurzonym w kontekście wspólnoty rodzinnej oraz w społeczeństwie, człowiek osiąga wspólne cele, przyczynia się do pielęgnowania dobra wspólnego (Kozubek, 2012, s. 18; Osewska, 2014, s. 128). Kultura tworzenia prawdziwej wspólnoty osób opiera się na fundamentach prawdy, miłości, służby życiu czy ofiarności. Tak rozumiana kultura staje się cennym dziedzictwem kolejnych pokoleń, filarem społeczeństwa.

### **Zakończenie**

Wspólnota rodzinna – jak wielokrotnie podkreślano – jest naturalnym oraz podstawowym środowiskiem transmisji i rozwoju kultury, rozumianej zarówno w wąskim jak i szerokim znaczeniu. Istotne w przekazie generacyjnym jest pojęcie „kultura życia”, którego rezultatem jest należny mu szacunek. Wyraża się on głównie poprzez okazywaną troskę i zaangażowanie – osobiste i rodzinne (Reroń, 2009<sup>2</sup>, s. 356-361). Każda rodzina mając własną kulturę, wpisuje się również w wielowymiarowy kontekst życia społecznego. Współczesne rodziny są zróżnicowane pod względem wielu czynników, „różni je także fundamentalny system wartości kulturowych, decydujący o kulturowej zmienności rodziny. Może on w różnym stopniu odzwierciedlać wartości i normy obowiązujące w danym społeczeństwie, może być także traktowany jako kryterium i wskaźnik odmienności kulturowego tła, na którym kształtuje się i funkcjonuje rodzina” (Miluska, 2014, s. 370). Biorąc pod uwagę współcześnie zachodzące przemiany i zjawiska społeczne, należy pamiętać, że ochronę oraz warunki do dalszego rozwoju kultura (wewnątrzrodzinna oraz w znaczeniu ogólnym) znajduje przede wszystkim w rodzinie (Dyczewski, 2003, s. 6).

**Bibliografia:**

- Adamski F., (1999), *Edukacja, rodzina, kultura. Studia z pedagogiki społecznej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Drożdż A., (2011), *Najwyższy czas na odnowę życia rodzinnego*, (W:) *Rodzina w pięknym stylu*, A. Drożdż, P. Kurzela (Red.), (s. 60-79), Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Drożdż A., (2012), *Dom wartością – wartość domu*, (W:) *Dom, w którym rodzi się wspólnota. Rodzina, społeczeństwo, Kościół*, M. T. Kozubek (Red.), (s. 31-54), Studia teologiczne i humanistyczne 2/2 (2012), Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Dryll E., (2014), *Narracje rodzinne*, (W:) *Psychologia rodziny*, I. Janicka, H. Liberska (Red.), (s. 76-93), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dyczewski L., (2003), *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Hurlo L., (2010), *Znaczenie rodziny w życiu człowieka. Rzeczywistość a oczekiwania*, Olsztyn: Oficyna Wydawnicza PROSPEKT.
- Jan Paweł II, (1981), *Ahortacja apostolska Familiaris consortio*.
- Jan Paweł II, (1994), *List do Rodzin*.
- Juroszek W., (2013), *Rodzina wielopokoleniowa jako podstawa międzypokoleniowej solidarności*, (W:) *Starość – nie radość? Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa*, M. T. Kozubek (Red.), (s. 179-191), Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach Nr 76, Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Kołodziej A., (2011), *Wpływ międzypokoleniowych relacji na charakter i jakość więzi rodzinnych*, (W:) *Z rodziną nie tylko na fotografii*, M. Gwóźdź, A. Maliszewska (Red.), (s. 28-44), Katowice: Wydawnictwo Emmanuel.
- Kopka J., (2008), *Jednostka wobec moralności – subiektywna wizja przyszłości*, (W:) *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, J. Mariański, L. Smyczek (Red.), (s. 57-74), Kraków: Wydawnictwo WAM, Polskie Towarzystwo Socjologiczne.
- Kozubek M. T., (2012), *Dom, w którym rodzi się wspólnota*, (W:) *Dom, w którym rodzi się wspólnota. Rodzina, społeczeństwo, Kościół*, M. T. Kozubek (Red.), (s. 11-18), Studia Teologiczne i Humanistyczne 2/2 (2012), Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Lévi-Strauss C., (2005<sup>4</sup>), *Rodzina*, (W:) *Antropologia kultury. Zagadnienia i wybór tekstów*, A. Mencwel (Red.), (s. 335-351), Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Miluska J., (2014), *Kulturowa różnorodność rodziny*, (W:) *Psychologia rodziny...*, (s. 370- 383).
- Olbrycht K., (2012), *Wychowanie w rodzinie jako wychowanie do wartości „domu”*, (W:) *Dom, w którym rodzi się wspólnota. Rodzina, społeczeństwo, Kościół*, M. T. Kozubek (Red.), (s. 55-69), Studia Teologiczne i Humanistyczne 2/2 (2012), Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Osewska E. (2014), *Wspólnota rodzinna w służbie wychowania*, „Family Forum”, Tom 4, s. 125-139.
- Petryk W., (2013), *Rodzina fundamentem społeczeństwa*, (W:) *„Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę”*, M. Ryś (Red.), (s. 89-105), Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II.

- Reber A. S., Reber E. S., (2005<sup>3</sup>), *Słownik psychologii*, I. Kurcz, K. Skarżyńska (Red.), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Reroń T., (2009<sup>2</sup>), Hasło: „kultura życia”, (W:) *Encyklopedia bioetyki. Personalizm chrześcijański*, A. Muszala (Red.), (s. 356-362), Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne.
- Skoczyński J., (2004), Hasło: „kultura”, (W:) *Słownik społeczny*, B. Szlachta (Red.), (s. 614-619), Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Soldra-Gwizdź T. (2013), *Społeczne ramy zbiorowej pamięci rodziny*, „Family Forum”, Tom 3, s. 115-130.
- Turowski J., (1998), *Rola rodziny w kształtowaniu kultury. Właściwości strukturalne rodziny i jej zagrożenia*, (W:) *Kultura dnia codziennego i świątecznego w rodzinie*, L. Dyczewski, D. Wadowski (Red.), (s. 11-18), Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Wichlacz M., *Kulturotwórcza rola rodziny*, [www.profesor.pl](http://www.profesor.pl), (dostęp: 15.12.2015).